בשלח

א. „תפול עליהם אימתה ופחד גו'"[1], ומפרש רש"י: „תפול עליהם אימתה — על הרחוקים. ופחד, על הקרובים, כענין שנאמר[2] כי שמענו את אשר הוביש וגו'".

וכבר הקשו במפרשים[3], „דילמא איפכא, אימתה על הקרובים ופחד על הרחוקים, שמתחילה ירא הקרוב ואח"כ הרחוק".

ואע"פ שבמכילתא על אתר נאמר כן („אימתה על רחוקים ופחד על קרובים") — הרי: (א) כבר נת' כמ"פ שאין דרכו של פרש"י עה"ת להעתיק פירושי חז"ל, אלא מפרש רק פשוטו של מקרא[4] (ואו־תם פירושי חז"ל שנעתקו בפירושו, הוא לפי שהם מיישבים פשטות המקרא). (ב) במכילתא דרשב"י כאן הגירסא „אימתה על הקרובים ופחד על הרחוקים", ולמה בחר רש"י גירסא הנוטה מפשטות הכתובים.

ועוד תמוה: רבינו בחיי כאן כותב „על דרך הפשט, אימתה על הקרובים, ופחד על הרחוקים, כענין שכתוב כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם", והוא היפך פירוש רש"י.

לכאורה יש לומר (וכן תירצו במפרשים[5]) ע"פ מ"ש רש"י בס"פ עקב[6] עה"פ „פחדכם ומוראכם יתן ה' גו'", וז"ל: „פחדכם ומוראכם, והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים. פחד, לשון בעיתת פתאום. מורא, לשון דאגה מימים רבים", והיינו, דזה ש„פחד" קאי על הקרובים הוא לפי שזהו פירוש תיבת פחד — „לשון בעיתת פתאום" (שזה מתאים כשגורם היראה נמצא בקירוב מקום ובמילא היראה היא בדרך „בעיתת פתאום"): ותיבת „מורא" נופלת על הרחוקים לפי שפירושה „דאגה מימים רבים" (שגורם היראה הוא בריחוק ממנו, אם ריחוק במקום או ריחוק בזמן[7]).

אבל לכאורה קשה לבאר שזהו טעמו של רש"י כאן, כי לפ"ז הו"ל לרש"י לכתוב כאן את פירוש התיבות „פחד" ו„אימה" (ד„פחד לשון בעיתת פתאום", ו„אימה" הוא לשון „דאגה מימים רבים"). ועוד — דכיון שסדר המקרא כאן מורה, לכאורה, ש„אימה" היא על הקרובים ו„פחד" קאי על הרחוקים (שהרי מקדים „אימתה" ל„ופחד"), הי' לו לפרש טעמו דקרא.

כלומר: משנת"ל הוא רק טעם על פרש"י, שמפרש „אימתה על הרחוקים, ופחד על הקרובים" — אבל עדיין קשה בכתוב עצמו: כיון ש„אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובים", למה מקדים „אימתה" ל„ופחד", ולא אמר „יפול עליהם פחד ואימה" (וכמו בפ' עקב שם, שמקדים „פחדכם" ל„מוראכם")?

[ויש להוסיף ממה שהעירו במפר־

---

1) פרשתנו טו, טז.

2) יהושע ב, י. — וראה לקמן סעיף ג.

3) שפ"ח, משכיל לדוד, באר בשדה על פרש"י. מרכבת המשנה על המכילתא כאן.

4) כפרש"י בראשית ג, ח. ובריבוי מקומות בפירושו עה"ת.

5) באר בשדה. וראה גם אמרי שפר ודברי דוד כאן.

6) מספרי שם.

7) להעיר גם מפ' לך טו, יב ובפרש"י שם.

שים[8], שבפרש"י לש"ס[9] משמע שמפרש איפכא, ש„פחד" הוא „דאגה שאינו בא פתאום", וכבר שקו"ט בארוכה איך ל־תווך זה עם פירושו הנ"ל בפ' עקב].

ב. ויובן זה בהקדם הסברה בכללות תוכן כתוב זה:

בפסוקים הקודמים[10] נאמר „שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען", שבזה כבר מתוארים היראה והפחד שנפלו על כל האומות (עם פרטי החילוקים שביניהם[11]: „ירגזון", „חיל", „נבהלו", „רעד" ו„נמו־גו").

והחידוש בכתוב דידן „תפול עליהם אימתה ופחד גו'" הוא:

בכתובים הנ"ל הכוונה היא לסיפור דברים (בלשון עבר), שלאחרי קריעת ים סוף „שמעו עמים[12] ירגזון, חיל אחז גו' נבהלו גו' יאחזמו רעד נמוגו גו'" [ואע"פ שבפשטות[12*] לא נודע לכל אומות הנ"ל ע"ד קרי"ס עד לאחרי זמן, ושירת הים אמרו בנ"י תיכף בצאתם מים סוף — הרי השירה נאמרה ברוח הקודש[13] (וכ־מובן מפרש"י (ממכילתא)[14] שבעת קרי"ס „בכבודו נגלה עליהם כו' ראתה שפחה כו' מה שלא ראו נביאים"), וזהו שאמרו ברוח הקודש אשר בשמוע האומות ע"ד קרי"ס יגרום זה לרוגז וכו']:

משא"כ בכתוב דידן נאמר „תפול" ל־שון עתיד, כי זהו ענין של תפלה[15] או נבואה על העתיד, כמפורש בהמשך הכתוב „(תפול עליהם אימתה ופחד גו' ידמו כאבן) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", היינו, שבנ"י ביקשו או ניבאו שיראה ופחד אלה (מהנס דקרי"ס) ימשכו[16] עד לאחרי[17] שיעברו בנ"י את הירדן[18] ויכנסו לארץ ישראל.

עפ"ז יש לבאר טעמו של רש"י לפרש „אימתה — על הרחוקים", כי אז, כאשר בנ"י יעברו את הירדן, הרי מה שנוגע בעיקר הוא מצבם של האומות שיכולים לעכב כניסתם לארץ, והם „הרחוקים" מים סוף.

כלומר: אף שבעת כניסת הארץ יהיו אומות הנ"ל קרובים למקומם של ישראל — הרי כאן לא מדובר על הפחד שיתחדש אז אצל האומות (מחמת קירבת בנ"י לארצם), אלא על האימה שנפלה עליהם מחמת הנס דקרי"ס. וזאת היתה בקשת או נבואת בנ"י, שאימה זו מקרי"ס (שנפלה עליהם „מרחוק") תישאר חקוקה בלבם,

---

8) ס' חלקי אבנים על פרש"י (פירדא, תג"ן. ונדפס כמ"פ לאח"ז) ס"פ עקב. הובא במלקט חדא"ג מהרש"א עה"ת פרשתנו כאן. ועוד. וראה בארוכה שם אפרים על פרש"י פרשתנו כאן.

9) סוטה כ, ב ד"ה פחדא.

10) טו, יד־טו.

11) וראה גם פרש"י שם.

12) וראה ב' הפירושים ברמב"ן על „שמעו עמים".

12*) להעיר מרש"י לעיל יד, כא (ממכילתא שם), וש"ך עה"ת כאן.

13) ראה מכילתא פרשתנו טו, א. שמו"ר פכ"ב, ג. פכ"ג, ב. ועוד. וראה גם סוטה ל, סע"ב ואילך. וראה לקו"ש חל"א ע' 69 ואילך.

14) טו, ב ד"ה זה א־לי. — ועיין סוטה שם.

15) כ"ה בחזקוני כאן. ועוד.

16) ראה גם חזקוני כאן: „תשכון עליהם ולא תעבור מהם הפחד, לשון על פני כל אחיו נפל" (ס"פ ח"ש, וכפרש"י שם).

17) ברמב"ן (טו, יד) מפרש ש„תפול גו'" הוא כדי שלא ילחמו עם בנ"י לעכב העברתם את הירדן. אבל לכאורה י"ל שקאי גם על הזמן שאח"כ, שגם כשילחמו עם ישראל יהי' מתוך אימה ופחד כו'.

18) ובפרטיות יותר — שתי העברות, נחל ארנון והירדן, כהתרגום עה"פ (שצויין בפרש"י).

וכהכתוב שהביא רש"י לראי' "כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'", שזה אמרה רחב לשלוחי יהושע, שגם אז (לאחרי ארבעים שנה) עדיין היתה אימה זו בלבבם ממה ש"הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים".

וכיון שבענין "עד יעבור עמך גו' עד יעבור גו'" צריכה להיות קיימת האימה שנפלה בעת קרי"ס על האומות בא"י (וכן אלו שסביבות א"י), לכן הקדים "אי־מתה — על הרחוקים", ורק אח"כ אומר "ופחד — על הקרובים", שזהו הפחד שנפל על האומות הסמוכים וקרובים לים סוף[19].

ואין להקשות למה נאמר "ופחד — על הקרובים" כל עיקר, דלמאי נפק"מ פח־דם של הקרובים לים סוף לענין העברת בנ"י את הירדן? — כי מובן, דאם רגש האימה מרחוק לא פג לאחרי ארבעים שנה, כ"ש וק"ו שהפחד מקרוב עדיין לא פג אצל הקרובים, והרי רואים בטבע בנ"א דכאשר יודעים שהכל מפחדים מדבר מסוים ה"ז גופא מטיל אימה על כאו"א בפרט, וכן בענייננו, שזה שהפחד עדיין בתקפו אצל "הקרובים" מוסיף ברגש האימה אצל "הרחוקים".

ג. ועוד יש לומר (באופן אחר קצת), ובהקדם עוד קושיא בפרש"י כאן, ש־הביא הראי' "כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'" בהמשך לפירושו "ופחד — על הקרובים", ותמוה — הלא בפשטות הכנענים הם בסוג ד"רחוקים"[20] (שעליהם נפלה אימה), וא"כ הו"ל לרש"י להביא ראי' זו בד"ה "אימתה" שלפנ"ז?

ובמפרשים[21] כתבו, שראי' זו אכן חו־זרת על פירושו שלפנ"ז "אימתה — על הרחוקים" [והוסיפו שכוונת רש"י ללשון הכתוב ביהושע שם[22], "וכי נפלה אימת־כם עלינו גו'", שבהמשך לזה נאמר "כי שמענו את אשר הוביש גו'", הרי מפורש לשון "אימה" בשייכות להשמיעה ע"ד הנס דקרי"ס].

ויומתק עוד יותר אם נאמר ששני הפירושים דרש"י הם ד"ה אחד, וכדמש־מע גם מזה שרש"י העתיק בהד"ה גם התיבות "תפול עליהם", שמזה מובן, שאין כוונתו רק לפרש החילוק בין ב' הלשונות ד"אימתה" ו"פחד", אלא כוונתו לפרש (גם) תוכן הכתוב, שכוונת הכתוב היא כאילו הי' כתוב "תפול (עליהם) אימתה על הרחוקים ופחד על הקרו־בים", ואח"כ מביא ראי' לכך "כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'", וזוהי ראי' שזה נתקיים בפועל אצל הרחוקים.

---

19) ולכאורה "הקרובים" קאי על פלשתים, כמ"ש ברית פרשתנו "כי קרוב הוא" (אלא ש"ויסב אלקים גו' דרך המדבר גו'"). — ולהעיר שעליהם נאמר "חיל אחז יושבי פלשת".

ואולי גם "עמלק" הוא בכלל "הקרובים", שהרי הוא ישב בנגב (שלח יג, כט)*, וכן הי' הראשון ללחום עם ישראל, כמסופר בסוף פרשתנו — אלא שמזה גופא מוכח, לכאורה, שעליהם לא נפל פחד (וראה רש"י תצא כה, יח ד"ה אשר קרך). ויש לומר, שזה הי' ענוש על בנ"י (שעמלק לא יפחד כו'), כפרש"י פרשתנו (יז, ח) [וכן מלחמתו הב' עם ישראל (רש"י חוקת כא, א) היתה רק מפני ששמע שמת אהרן כו' (רש"י שם. וכן בפרש"י מסעי לג, מ)].

*) בפ' שלח (יד, כה. שם, מג־מה) "העמלקי והכנעני . . היושב בהר ההוא", ומשמע שהיו סמוכים זל"ז. אבל כנעני הוא שם כללי (רש"י בא יג, ה), וצ"ע אם כנענים אלו (שאצל עמלק) הם בכלל "יו־שבי כנען", שארצם ("הר ההוא") היא חלק מא"י. ואכ"מ.

20) ראה הערה הקודמת ובשוה"ג לשם.

21) נחלת יעקב. ועוד.

22) ב, ט.

אבל פירוש זה דחוק קצת בלשון רש"י, שפשטות המשך לשונו מורה שקאי על פירושו „ופחד על הקרובים"[23].

ואולי יש לומר, שכוונת רש"י ב„רחוקים" ו„קרובים" אינה לריחוק וקירוב במקום, אלא הוא ע"ד ב' הסוגים שב־פרש"י בפסוק הקודם, דעל „אלופי אדום אילי מואב" כתב „והלא לא הי' להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים כו'", ועל „נמוגו" כ' „אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו", וזהו החילוק בין „רחוקים" ל„קרובים", ד„אי־מה על הרחוקים" היא אימתם של האו־מות שבנ"י נשארו „רחוקים" מהם בעת כניסתם לארץ, כי לא באו לרשת את ארצם, אלא שמ"מ נפל עליהם אימה מגבורתם[24] של ישראל; ואילו „פחד על הקרובים" הוא הפחד שנפל על אותם האומות שבנ"י הלכו לרשת[24] את ארצם.

ועפ"ז י"ל, ש„הרחוקים" ו„הקרובים" שבפרש"י כאן הם האומות שנזכרו בפסוק שלפנ"ז, דאדום ומואב (ש„לא עליהם הולכים") הם הרחוקים שעליהם נפלה אימה, ויושבי כנען (ש„אמרו עלינו הם באים כו'") הם הקרובים שעליהם נפל פחד — וע"ז הביא רש"י כתוב מפורש איך נתקיימה נבואה זו, שהפחד שנפל על יושבי כנען מקרי"ס, נשאר בהם עד שבנ"י עברו את הירדן, „כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'"[25].

ולפי ביאור זה מבואר סדרם של „אי־מתה ופחד" בפשטות, דתחילה נפלה אי־מה על הרחוקים (אדום ומואב), ורק אח"כ נפל פחד על הקרובים שהם יושבי כנען.

ד. ויש לבאר הסדר בכתוב — „אימ־תה על הרחוקים, ופחד על הקרובים" — בעבודת האדם:

מלחמת ישראל עם האומות גם רומזת על מלחמת היצר, שכאו"א מישראל צ־ריך לכבוש את ז' המדות הרעות של נפשו הבהמית שיהיו תחת ממשלת הקדו־שה. ובאומות יש שני סוגים — „קרובים" ו„רחוקים": האומות ה„רחוקים" מבני ישראל, הם תאוות רעות כאלו שאיש ישראל רחוק מהם, שמצד טבע נפשו מופרך אצלו להכנע להם, אלא שלפ־עמים יצרו של אדם מתגבר עליו, ואחרי שנשקע בריבוי תאוות יכול להכשילו ר"ל גם בהם[26]; וה„קרובים" היינו אותן המדות רעות שקרובה יותר האפשריות שאיש ישראל יכשל בהם, ועיקר מלחמת היצר היא להתגבר על תאוות אלו.

והנה אמרו חז"ל[27] „אלמלא הקב"ה

---

23) וכן נקט בשם אפרים על פרש"י (אלא ש־פירושו דחוק לכאורה. וראה בהערות „יד ושם" לשם אפרים שם).

בחי' ופי' מהרי"ק על פרש"י (לבעהמ"ס מה־ריי"ק) כאן משמע שמפרש שכוונת רש"י היא להביא ראי' על שניהם, הן אימה והן פחד (והוא מ"ש ביהושע שם (פסוק יא) וימס לבבנו, כנגד פחד). וראה גם הערות „יד ושם" הנ"ל. אבל לכאורה כל הכנענים הם בגדר „רחוקים" לגבי מקום הים סוף, ונופל ע"ז לשון „אימה" ולא „פחד". ואכ"מ.

24) להעיר מאברבנאל עקב (י, יב) בחילוק בין פחד ומורא, שפחד הוא כ„פחד האדם מאויבו כשיבא עליו וחרבו שלופה כו'", ו„מורא" הוא היראה „הנמשכת מפני הכרת מעלת הדבר הנורא". ע"ש בארוך (ושם ס"פ עקב). ולהעיר שיראה במוח ופחד בלב (ראה תניא פ"ג ובקיצורים והערות לשם (ע' פט). שם פ"ט. ועוד).

25) אבל אין כוונת רש"י להביא ראי' לפירוש לשון „פחד", שהיא על הקרובים — שהרי ביהושע שם לא נזכר כלל לשון פחד — אלא רק להביא ראי' שהענין נתקיים בפועל, שנפל פחד על הכנענים, וכדיוק לשון רש"י „כענין שנאמר".

26) ראה קונטרס ומעין מאמר ב. ובכ"מ.

27) סוכה נב, ב. קידושין ל, ב.

עוזרו אין יכול לו", שהקב"ה עוזר לאדם להתגבר על יצרו ולנצחו, וזהו מה שהכתוב אומר „תפול עליהם אימתה ופחד", שהקב"ה מטיל אימה ופחד על היצה"ר, שלא יוכל להתגבר ולשלוט ח"ו על איש ישראל.

ועפ"ז מובן גם הסדר, שבתחילה נופלת אימה על הרחוקים ואח"כ פחד על הקרובים, כי פעולת העזר מלמעלה היא מן הקל אל הכבד, דלכל לראש פועל עזר זה, שהאדם לא יהי' שייך לתאוות כאלו שהם רחוקים ממנו, ואח"כ פועל עזר זה עוד יותר, שמטיל פחד על היצר הרע, באופן שאין לו כח להתגבר על האדם אפילו בתאוות כאלו שקרובים הם לאדם להכשל בהם,

ועד שנותן כח לאדם לכבוש לגמרי את יצרו הרע, ועוד יותר – להפכו לטוב, כמחז"ל[28] „בכל לבבך – בשני יצריך".

(משיחות ש"פ בשלח
וש"פ משפטים תשל"ט)

---

28) משנה רפ"ט דברכות. ספרי ואתחנן עה"פ (ו, ה).